

Komentiranje leksično-besedotvornih kart v 1. zvezku Slovenskega lingvističnega atlasa »Človek« (na primeru V617 *teta* in V618 *ujna*)

Vera Smole, Urška Petek (Ljubljana, Ivančna Gorica)

IZVLEČEK: Komentarji so ena od bistvenih, a tudi najbolj variabilnih sestavin vsakega lingvističnega atlasa. V prispevku bo na primeru komentarjev h kartama za vprašanji V617 *teta* in V618 *ujna* predlagana zgradba komentarja, kakršnega bi lahko imel 1. leksično-besedotvorni zvezek Slovenskega lingvističnega atlasa s pomenskim poljem »človek«.

ABSTRACT: Texts accompanying maps are one of the essential, but also most variable, components of any linguistic atlas. Using examples of texts accompanying the maps for questions 617 *teta* and 618 *ujna*, this article proposes a structure for these texts for use in the first lexical and word-formative volume of the Slovenian Linguistic Atlas dedicated to the semantic field 'man'.

0 Uvod¹

Minilo je več kot leto dni od javne napovedi izida 1. leksično-besedotvornega zvezka SLA s pomenskim poljem »Človek« (Smole 2006). Po poldrugem letu intenzivnih priprav tega zvezka v Dialektološki sekciji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU,² ko se bližajo koncu zahtevne tehnične predpriprave digitaliziranja in samodejnega računalniškega kartografiranja gradiva na eni stra-

¹ Gradivo, ki vsebuje posebna naglasna in druga znamenja, je bilo vneseno z vnašalnim sistemom ZRCola, ki ga je pri ZRC SAZU razvil Peter Weiss. Pri kartografiranju so grafični znaki vzeti iz nabora SIMBola. Za tehnično pomoč pri kartografiranju se zahvaljujeva Domnu Uršiču.

² V pripravo SLA I so bile v okviru svojih diplomskih del vključene tudi tri študentke slovenistike, in sicer Mojca Horvat, Petra Kostelec in Urška Petek, ki so z vnosom znatnega dela gradiva v računalniško obliko in nato nadaljnjo analizo in kartografiranjem prispevale precejšen delež k nastajanju zvezka, zato je prav, da se jim tudi na tem mestu zahvalimo. Pričujoči prispevek je narejen na podlagi dveh kart s komentarjema iz diplomskega dela Urške Petek z naslovom *Geolingvistični prikaz nekaterih leksemov s pomenskega polja »Človek« (po gradivu za SLA)*, UL, FF, Oddelek za slovenistiko, april 2007, 89 str. (mentorica V. Smole). [op. Vera Smole]

ni, hkrati pa potekata tudi analiza in poskusno kartografiranje, je potrebno določiti smernice, po katerih se bodo pisali komentarji k posameznim kartam. Pri tem bomo izhajali iz načeloma sprejetih sekcijskih dogovorov, objavljenih v zgoraj omenjeni napovedi zvezka: 1) gradiva oz. t. i. indeksov (tj. odgovorov na zastavljeno vprašanje po zaporedju oštevilčenja krajev) kartam ne bomo pridajali, 2) tehnika kartografiranja bo pretežno kombinirana, tj. napisno-izoglosno-znakovno-ploskovna, 3) vsaka karta bo imela legendo, v kateri bodo uporabljena grafična sredstva natančno pojasnjena. Zgledov za izdelavo komentarjev je veliko – toliko kot obstoječih atlasov (ki vsebujejo komentarje); prav tako pa je velika tudi specifika vsakega atlasa oz. gradiva in prav tej je komentarje treba prilagoditi. Veliko je tudi že objavljenih leksično-besedotvornih kart za SLA, ki so z različnih tematskih področij, komentarji v obliki člankov pa dostikrat bolj ali manj obširni, pisani »avtorsko« svobodno, neshematizirano, z različnimi poudarki in povezovanji vsebin.

I Predlog komentarja h kartam 1. leksično-besedotvornega zvezka SLA s pomenskim poljem »Človek«

Če hočemo zadostiti osnovnim zahtevam komentarja v atlasu, tj. da bralcu omogoči hitro orientacijo na karti, ga opozori na obravnavane probleme in poda strokovno razlago zanje, morajo imeti komentarji poleg enotne vsebinske zasnove tudi ustaljeno zgradbo, v kateri se podatki določenega tipa (npr. podatki o etimologiji besed, o razširjenosti določenega leksema, njegovi pogostnosti ipd.) nahajajo vedno na istem mestu. Za komentiranje leksično-besedotvornih kart SLA predlagamo naslednjo zgradbo:

Naslov komentarja {SLA I V-yx (številka vprašanja iz izbranih vprašanj za »Človek«)³ [Vxy (št. vprašanja v vprašalnici SLA)] **vprašanje** (tj. kartografirani leksem) – **Karta št. xy**}

I Pomen, ki se kartografira,⁴ knjižna ustreznica (ali ustreznice), fonetično

³ V SLA I Človek bodo kartografirana in komentirana vprašanja iz različnih razdelkov Vprašalnice za SLA, in sicer I Telo, X Bolezni, XII Družina in nekaj posamičnih vprašanj iz drugih razdelkov, zato imajo zelo različne zaporedne številke. Menim, da bi bilo tako izbrana vprašanja smiselno oštevilčiti zaporedno – enako potem pri vseh nadaljnjih zvezkih SLA – in se tega zaporedja držati pri komentarjih; karte imajo vedno svoja posebna številčenja, saj gradivo enega vprašanja lahko karte ne da (ker je preveč enotno), ali pa jih da več (npr. vprašanje za *barvo las*, kjer je naštetih vsaj pet barv ali pa vprašanje *šepav*, iz katerega je mogoče narediti posebej leksično (kartografiranje samo korenov pridevnika) in posebej besedotvorno (kartografiranje samo pripon) ali pa (še) kombinirano leksično-besedotvorno karto.

⁴ Glede na tip vprašalnice za SLA, ki največkrat podaja samo knjižni leksem, ta pa ima lahko več, tudi precej različnih pomenov, za katere so zapisovalci včasih navedli ustrezne narečne lekseme, jih pomensko opredelili ali še večkrat ne, morda ne bo odveč opozorilo, da je za kartografiranje potrebno izbrati le en pomen, kar hkrati pomeni, da iz gradiva izločimo druge pomene, ali te, z določeno upravičenostjo, kako drugače kartografsko prikažemo in ustrezno komentiramo (prim. karto in komentar k V617 *teta* in pomene leksema *strina*). Primer: v točki 374 se ob odgovoru na V617 *teta*, in sicer *tešica*, pojavi odgovor *strina* s pomenskim pojasnilom »stričeva žena«, to pa ni predmet kar-

poknjženi narečni leksemi zanj,⁵ njihova pogostost in medsebojna razmerja (morebitna dvojničnost leksemov) in razmerje do knjižnega jezika.

II Izvor leksemov, povzet po obstoječih etimoloških (ESSJ, SES, ERSJH...) ali dvojezičnih slovarjih ter slovarjih izposojenk; zabeleženost in pomen leksemov v knjižnem jeziku (po SSKJ),⁷ zabeleženost in pomen leksemov, ki v SSKJ niso bili sprejeti in jih ni niti v sln. etimoloških slovarjih, v narečnih in zgodovinskih slovarjih.⁸

III Opis prostorske razporeditve leksemov in pon (besednih zvez, pred- in pri-pon) – tistih, s svojimi sklenjenimi ali nesklenjenimi areali, in tistih, ki se pojavljajo razpršeno.⁹

tografiranja na tej karti, zato odgovor izločimo in ga lahko upoštevamo pri naslednjem vprašanju. Na drugačen primer naletimo v Istri, ko je ob odgovoru *teta* na isto vprašanje dodan še leksem *strina* v pomenu »starejša ženska, soseda«, kar je drugi pomen knj. leksema *teta*, posebnega vprašanja pa za ta pomen ni, zato vsaj z opozorilom na komentar (*) obstoj leksema prikažemo in ga v komentarju navedemo. Tega ne storimo v primeru, ko je za isti pomen naveden enak leksem oz. dodano pojasnilo, da npr. *teta* pomeni tudi vsako starejšo žensko, sosedo ipd. Tudi v nadaljevanju komentarja se moramo omejiti predvsem na kartografirani pomen; v nasprotnem primeru se komentar lahko preveč razvleče in zgreši svoj osnovni namen.

⁵ Pomen tega termina glej v Smole 2006, 232. S stališča zgodovinskega in primerjalnega jezikoslovja bi bila nujna tudi t. i. morfonološka analiza leksemov, izvedena na pozno-praslovansko ali izhodiščnoslovensko osnovo in predstavljena v razdelku II; ali bo ta izvedena, še ni odločeno. – Pri fonetično poknjžjenih narečnih leksemi se pojavi še en problem: zaradi velike glasoslovne raznolikosti slovenskih narečij njegova glasovna podoba v nekaterih primerih tako odstopa od narečne, da ju mnogi bralci ne bodo prepoznali/priznali kot isti leksem. Iz teh razlogov bo v tem razdelku potrebno navesti tudi nekaj glasovnih približkov narečnim glasovnim podobam, kar bo za avtorja komentarja precej zapletena naloga. Vzemimo za primer leksem *ujna*, kateremu se pogosto dodaja precej protični *v*, ta pa povzroči skupaj z *j* mnoge položajne razvoje samoglasnika *u*, kar bi lahko poenostavljeno zapisali takole: *vujna*, *vojna*, *vejna*, *vějna*, *vūna*, *vūjna*, *viūna*, *vina* itd., pri čemer je treba upoštevati še različen izgovor *v* (kot *v*, *w* ali *ū*).

⁶ Da v primeru ustrezne obravnave leksema v več etimoloških slovarjih damo prednost slovenskima etimološkima slovarjema, je razumljivo; kateremu med njima, pa je odločitev sestavjalca komentarja – seveda na podlagi jasnosti, prepričljivosti, izčrpnosti pa tudi gospodarnosti razlage ter za vsak leksem posebej.

⁷ *Slovar slovenskega knjižnega jezika* (SSKJ) je za slovenski knjižni jezik še vedno edino referenčno delo in za leksiko, kakršna je obravnavana v pripravljajočem se *Slovenskem lingvističnem atlasu* (SLA), tudi povsem zadovoljivo.

⁸ Zaradi gospodarnosti predlagam, da se v komentarju okrajšano navajajo samo slovarji, ki obravnavani leksem vsebujejo; kateri so bili pregledani in leksema nimajo, bo razvidno iz seznama vseh slovarjev v uvodnem delu zvezka.

⁹ Pogosto smo v dilemi, ali prostorsko razširjenost leksemov opisovati glede na prisotnost v narečju/-ih ali navajati zemljepisna področja. Ker bo atlasu pridana narečna karta, je prvi način možen. V primeru, ko je leksem omejen na zemljepisno območje ne glede na narečne meje, pa se nagibamo k zemljepisni predstavitvi. Tako prvi kot drugi način opisovanja sta zaradi velike narečne razčlenjenosti in (pre)majhne uzaveščenosti manjših pokrajin in krajev problematična; zato bodo zemljevid, narečna karta in mreža krajev tudi za bralce nepogrešljiv pripomoček.

IV Razlaga specifičnosti tehnike kartografiranja (če je to potrebno).¹⁰ Opozorilo na morebitne probleme v zvezi z nerazumevanjem vprašanja (s strani zapisovalca ali informatorja), semantičnimi nejasnostmi ipd. ter predstavitev konkretne kartografske rešitve.

V Uporabljena dodatna literatura (slovarska je okrajšano navedena v razdelku II), npr. že objavljene karte, etnološka literatura ipd.

VI Sklic na karte (oziroma samo na vprašanja, če karte še niso bile objavljene) z istim vprašanjem v večjezičnih atlasih z vključenim slovenskim jezikom, in sicer v Slovanskem (OLA) in Evropskem (ALE), ter v področnih atlasih. Opozorilo na pomensko in/ali problemsko sorodne karte in/ali komentarje v samem 1. zvezku SLA.

2 Uresničitev predlaganega komentarja na primeru komentarjev h kartama za vprašnji V617 *teta* in V618 *ujna* (Če je izraz znan, določiti pomen.)¹¹

2. 1 V617 *teta*

SLA I V-121 [V617] **teta** – **Karta št. 1**¹²

I Na karti so predstavljeni leksemi za pomen 'sestra očeta ali matere', knjižno *teta*. Leksem *teta* (nar. *tjeta, tjata, teata, tieta, tetâ, tatâ*) je najpogostejši tudi v narečjih. Večje sklenjeno območje imata naglasni različici *tefca* (nar. tudi *tíca*) in *tética* (nar. *téca*), manjše pa besedotvorni različici *tétka* in *tétika* (nar. *teatka*). Leksem *tétka* je vedno dvojnica leksemu *téta*, ta pa pogosto leksemu *tefca*. V SSKJ so leksemi *tética, tétka* in *tétika* označeni s kvalifikatorjem ljubkovalno, naglasne različice *tefca* v slovarju ni. – Na sklenjenem območju se v kartografiranem pomenu rabi tudi leksem *strina*, ki je v SSKJ v istem pomenu označen s kvalifikatorjem narečno. Kadar se ta leksem pojavi kot dvojnica, ima običajno drug pomen. – Le dvakrat je zabeležen leksem *njanja* – enkrat kot dvojnica leksemu *téta* – in enkrat, prav tako dvojnica, *moma*; obeh v SSKJ ni.

II Leksem *teta*, pslovan. *teťá v pomenu 'teta', je prvotno otroška beseda, nastala s podvojitvijo zloga (ESSJ), in jo v enakem pomenu poznajo tudi v drugih jezikih, npr. hrv., srb. *téta, tětka*, rus. *tětja, tětka*, češ. *teta*, lit. *tetâ*, sorodno šved. *titta* (SES). S pomanjševalno oziroma ljubkovalno pripono *-ka, tetka*, v pomenu

¹⁰ Osnovna načela tehnike kartografiranja bodo navedena v uvodnem delu zvezka. – Poleg možnosti, predstavljenih v Smole 2006, 232, obstaja še možnost izbire barv – ali bo v *SLA I* izkoriščena, še ni gotovo.

¹¹ Vprašnji se zdita v ta namen primerni, ker je s stališča kartografiranja in komentiranja: 1) V617 razmeroma enostavno, V618 pa bolj zapleteno, 2) ker se navezujeta na pomensko in problemsko sorodni vprašnji V615 *stric* in V616 *ujec* (materin brat). Oštevilčenje in formulacija je iz Vprašalnice za SLA (Ramovš; objavljena v Benedik 1999), 1. zvezek pa bo imel tudi svoje posebno (zaporedno) številčenje tako vprašanj kot kart.

¹² Oštevilčenje vprašanj za SLA I »Človek« še ni dokončno rešeno, in sicer tako glede zaporedne številke kot oblikovno (vmesni stični vezaj); V-121 *teta* in V-122 *ujna* je ena od možnih rešitev. Še manj je mogoče reči, katero številko bo karta imela, saj bodo nekatera vprašanja samo komentirana, druga pa lahko predstavljena z več kartami; to oštevilčenje je prirejeno tukajšnji objavi.

‘teta’, je bila beseda znana v stcslovan. *tetъka* (SES) in je še vedno v mak. *tetka*. Kot pomanjševalno-ljubkovalni lahko razlagamo tudi priponi *-ika* in *-ical/-ica* v leksemih *tétika* ter *tética* in *tetica*.

Leksem *strina*, pslovan. *strǣjnǎ je v ženskem spolu posamostaljeni pridevnik *strǣjnъ ‘stričev’, ki je izpeljan iz *strǣjъ ‘stric, očetov brat’, nar. zilj. pomeni ‘teta’, starejše (16. stol.) in nar. pkm. le ‘stričeva žena’, zahodnosln. ‘starejša (znana) ženska’. Enako je hrv., srb. *strīna*, mak. *strina* ‘strina’, nar. hrv. *strīna*, stčeš. *stryna*, sorodno še nar. rus. *strýnja*, *strýja*, slovaš. *stryňa* (po SES).¹³

Leksem *njanja* je prevzet iz furl. *agne* ‘teta, splošno’ oziroma *gnagne* ‘teta, v otroški govorici’ (Pir).

Leksem *moma* je prevzet iz nem. *die Muhme* ‘teta, splošno’.

III Leksem *teta* v pomenu ‘očetova ali materina sestra’ poznajo skoraj vsa slovenska narečja; izjema je koroško ziljsko narečje. V prleški točki 378 (Juršinci) je pomen leksema *teta* zamejen na ‘očetova sestra’, v belokranjskih točkah 291 in 292 pa na ‘materina sestra’. Ta leksem je redek v panonskih prekmurskem in haloškem narečju, pogostejši v slovenskogoriškem in prleškem, kjer sobiva ob sicer prevladujoči besedotvorni različici *tetica*. Leksem *tetica*, okrajšano celo *tíca* (404 Gornji Senik), je torej najpogostejša panonska ustreznica za knjižni leksem *teta*, ki pa ima vzhodno od črte Ljutomer–Ormož do meje s Hrvaško naglasno različico *tética, okrajšano v *téca*. V najsevernejših koroških podjunskih točkah 32 in 33 najdemo sorodno izpeljanko *tétika* (*i* je reduciran v *ə*). Ali je narečna izpeljanka *tetka*, ki se kot dvojnica pojavlja v treh točkah štajerskega kozjansko-bizeljskega narečja (345–347), tvorjena s pripono *-ika* ali *-ka*, je z gotovostjo težko trditi, bolj se nagibamo k drugi možnosti. – V koroškem ziljskem narečju se je posprošil leksem *strina* in leksema *teta* ne poznajo (navedeno za točki 2 in 6); samo leksem *strina* je naveden v kostelski točki (284 Spodnja Bilpa). V eni od točk mežiškega narečja (46 Pameče) je prav tako kot v Ziljski dolini splošni izraz *strina*, *teta* pa je lahko samo neporočena. Leksem *strina* se brez pomenske določitve kot dvojnica pojavi še v točki primorskega kraškega narečja (98 Trnovo), v istrskem narečju (točke 116–117) pa dvakrat od treh pojavitev z razlago ‘naziv za katero koli (znano starejšo) žensko’; na pomen ‘stričeva žena’ (ki se ne kartografira), zabeležen v prleški točki 374, lahko sklepamo morda še za točko istega narečja 382 in prekmursko točko 388 (prim.: Novak 1996: 142). – Iz stičnega jezika prevzeti leksem *njanja* se pojavi v primorskem nadiškem narečju. – Prav tako prevzeti leksem *moma* je zapisan v gorenjskem selškem narečju, na področju z zgodovinsko izpričano nemško naselitvijo.

IV Karta je napisno-izoglosno-znakovna. Močnejša črta (izoleksa) zamejuje leksem *strina* od leksema *teta*; med leksemoma *teta* in *tetica* je tanjša črta (enak korenski morfem), v *teca* okrajšan leksem *tética* pa je oddeljen s pretrgano črto. Leksemi z majhnim ali razpršenim arealom so kartografirani znakovno. Leksemi, ki ne vsebujejo pomena ‘očetova ali materina sestra’, niso kartografirani; nanje v primeru, da so pomensko zanimivi, opozarja * (zvezdica) desno od številke kraja, zapisovalčeve opombe (redko) tipa ‘tudi vsaka starejša ženska’ niso označevane,

¹³ Formulacija »po SES« je rabljena v primeru, ko so podatkom iz slovarja dodani še drugi; v tem primeru narečni in za makedonščino.

saj se tudi ta pomen predvideva v bistveno večjem številu točk. Zvezdica označuje tudi zožitve pomenov, sam leksem pa je kartografiran. Na pomenske nejasnosti je opozorjeno v prejšnji točki komentarja.

V –

VI OLA: F (Sm) 1875, ALE: – (prim. 472 *stričeva žena*); SLA I: 122 [618] *ujna*, 119 [615] *stric*, 120 [616] *ujec* (materin brat).

2. 2 V618 *ujna*

SLA I V-122 [V618] **ujna** (Če je izraz znan, določiti pomen.)¹⁴ – **Karta št. 2**

I S karte so razvidna 1) področja (zamejena so z izogloso), na katerih je leksem *ujna* (nar. *ujna*, *vujna*, *vojna*, *vejna*, *vajna*, *viina*, *viuina*, *vijna*, *vina*) (še) v rabi oziroma poznan, 2) dodatno (z znaki) še pomeni leksema *ujna*, kadar so zapisovalci pomen navedli. V knjižnem jeziku ima leksem s kvalifikatorjem starinsko dva pomena: 1. ‘materina sestra, teta (po materini strani)’, 2. ‘navadno kot nagovor starejša znana ženska, teta’. V narečjih drugi pomen ni bil iskan, za prvi pomen pa je najpogosteje (24 krat) potrjen pomen ‘ujčeva žena, žena materinega brata’, manjkrat (2 krat) pomen ‘materina sestra’, v eni od teh točk (378) je zabeležena sprememba pomena od starejšega ‘ujčeva žena, žena materinega brata’ k mlajšemu ‘materina sestra’.¹⁵ Po enkrat, zato morda nezanesljivo, so navedeni pomeni ‘stričeva žena’ (76), ‘očetova sestra’ (79),¹⁶ ‘žena moževega brata’ (90), ‘materina ali očetova sestra’ (145),¹⁷ ‘žena, ki živi na domačiji svojega moža’ (148), ‘daljna sorodnica’ (235) in ‘bratova žena, svakinja’ (291). Nepovezan z našim pomenom je pomen ‘vzklik nad svinjo’ v točki 300. Enkrat se pojavi besedotvorna različica *ujnika* (nar. *vuneka*).

II Slovan. *ŭjъna je v ženskem spolu posamostaljeni pridevnik *ŭjъnъ ‘ujčev’, ki je izpeljan iz *ŭjъ ‘ujec, materin brat’, kakor je iz pslovan. *strŭjъnъ ‘stričev’ posamostaljeno *strŭjъna ‘strina’ (SES). *Ujna*, v istem pomenu kot v večini slovenskih narečij z ohranjenim leksemom, poznajo še v hrv., srb., mak. (*vujna*) in ukr. (*vujna*) jeziku (po ESSJ).

III Leksem *ujna*, s prevladujočim pomenom ‘ujčeva žena’ oziroma ‘žena materinega brata’, poznajo narečja na obrobju slovenskega jezikovnega prostora, in sicer na zahodu je to nekaj govorov obsoškega, nadiškega, tolminskega in kraškega narečja, na jugu so to predvsem govori notranjskega narečja, ki se jim pridružuje še nekaj sosednjih govorov istrskega, kraškega in jugozahodnega dela dolenskega narečja, ter večina govorov kostelskega in obeh belokranjskih narečij, na severovzhodu pa leksem poznajo vsa panonska narečja z izjemo slovenskogoriškega. Manjše

¹⁴ Dopolnjena formulacija vprašanja (v oklepaju) je nastala leta 1961, pred tem letom so zapisovalci vprašanje razumeli po svoje. O tem problemu prim. Benedik 1999, 15–16.

¹⁵ Podobna sprememba pomena se je očitno zgodila tudi v knjižnem jeziku, saj Pleteršnikov slovar navaja oba pomena enakovredno, SSKJ od njiju izpostavlja pomen ‘materina sestra’ (krvno sorodstvo! – op. avt.), pomen ‘teta (po materini strani)’ pa nekoliko zamegljeno vključuje/nadomešča pomen ‘ujčeva žena, žena materinega brata’.

¹⁶ V obeh točkah (76 in 79) ostaja nejasno pomensko razmerje leksema *teta* nasproti *ujna*.

¹⁷ V tem primeru bi na V617 teta pričakovali odgovor *ujna*, vendar je *teta* – kakšno je pomensko razmerje med leksemoma, tako iz obeh odgovorov še vedno ni jasno.

strnjeno območje s tem leksemom sega še od Raven na Koroškem do srede Pohorja, tj. v dveh mežiških in dveh severnopohorskih govorih, medtem ko se v Posavju leksem pojavlja v posameznih točkah. Oznake starinsko, ki se pojavljajo zlasti na stiku z govori, ki leksema ne poznajo več, kažejo na prepričljivo ožanje območja s tem leksemom in zamenjavo s pomensko splošnejšim leksemom *teta*. V primerjavi z območjem, kjer je v rabi/znan leksem *uj(ec)*, se to z njim prekriva, vendar je precej manjše.

V nasprotju s knjižnim, ne natančno definiranim pomenom 'materina sestra, *teta* (po materini strani)¹⁸ v narečjih prevladuje pomen 'ujčeva žena, žena materinega brata'.

IV Karta je izoglosno-znakovna. Izoglosa zaobjema najširše področje z rabljenim in/ali znanim leksemom *ujna*, pomeni so v točkah, kjer so v gradivu navedeni, prikazani znakovno, prazno mesto ob številki pomeni prisotnost/poznavanje leksema *ujna* brez razlage pomena. Znotraj izoglose so točke, kjer raba in/ali poznavanje tega leksema nista potrjeni (ali pa je naveden drug leksem) – v tem primeru stoji pred številko poševnica. Izven izoglose so označene samo nezapisane točke. Zvezdica desno od številke opozarja na opombo zapisovalca, da je leksem (in pomen) arhaičen, v točki 281 pa pomeni, da se namesto leksema *ujna* tam rabi izpeljanka z ljubkovalno-pomanjševalno pripono *-ika*, *ujnika*.

V –

VI OLA: LSI 1874, ALE: –; SLA I: 121 [617] *teta*, 119 [615] *stric*, 120 [616] *ujec* (materin brat).

3 Zaključek

Že samo dve karti s komentarjema dokazujeta, da gradivo SLA za posamezno vprašanje zahteva najprej temeljito analizo, nato pa tehten premislek tako glede tehnike kartografitiranja kot komentiranja karte in gradiva. Možna in nujna so enotna načela kartografitiranja in enotna zgradba komentarja, medtem ko bodo končne rešitve načina kartografitiranja in zapolnitve komentarja izrazito avtorske.

Viri in literatura

Gradivo za Slovenski lingvistični atlas (SLA), ki ga hrani Dialektološka sekcija Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU.
ESSJ: Bezljaj, France, 2005, *Etimološki slovar slovenskega jezika – četrta knjiga Š–Ž*, ur. Marko Snoj in Metka Furlan, Ljubljana, izdala SAZU, ZRC SAZU – Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša (Etimološko-onomastična sekcija), založila Založba ZRC.

¹⁸ Ni namreč povsem jasno, kaj razumeti pod razlago »*teta* (po materini strani)«, saj ni nujno, da je to materina sestra; *teta* po materini strani je navsezadnje lahko tudi 'žena materinega brata'.

- Petek, Urška, 2007, *Geolingvistični prikaz nekaterih leksemov s pomenskega polja »Človek« (po gradivu za SLA)*, UL, FF, Oddelek za slovenistiko, april 2007, 89 str. (mentorica V. Smole).
- Pir, Pirona, Giulio Andrea, 2001, *Il Nuovo Pirona (Vocabolario Friulano)*, Udine, Società Filologica Friulana.
- SES, Snoj, Marko, 2003, *Slovenski etimološki slovar*, Ljubljana, Modrijan.
- SSKJ, Ahlin, Martin, Bokal, Ljudmila et al., 2000, *Slovar slovenskega knjižnega jezika* (elektronski vir), Ljubljana, DZS.
- Smole, Vera, 2006, Prvi zvezek Slovenskega lingvističnega atlasa – realnost ali utopija? *Diahronija in sinhronija v dialektoloških raziskavah*. Maribor, Slavistično društvo, 226–234.

Texts Accompanying Lexical and Word-Formative Maps in Volume 1 of the Slovenian Linguistic Atlas for the Semantic Field ‘man’ (based on questions 617 *teta* and 618 *ujna*)

Summary

1 *The purpose of texts accompanying maps in a linguistic atlas is to enable readers to orient themselves quickly on the map, draw their attention to the issues discussed, and explain these issues. In addition to a uniform conceptual design, these texts must also have an established structure in which certain types of data are always located in the same place. We propose the following conceptual structure for texts to accompany the lexical and word-formative maps of volume one of the Slovenian Linguistic Atlas (SLA) dedicated to the semantic field ‘man’:*

I *The meaning presented on the map, its standard language equivalent(s), phonetically standardized dialect lexemes for this meaning, their frequency and mutual relationship, and their relationship to standard Slovenian;*

II *The origin of the lexemes, and the presence and meaning of the lexemes in standard Slovenian, or other literature if they do not exist in standard Slovenian;*

III *Description of the spatial distribution of lexemes and word-formative morphemes;*

IV *Explanation of details of the cartographic technique (if necessary). Drawing attention to possible problems related to misunderstanding the issue, lack of semantic clarity, and so on, and a concrete cartographic presentation;*

V *Additional literature used;*

VI *Reference to maps (or issues only, if maps have not been published yet) dealing with the same issue in multilingual atlases that include Slovenian; for example, the General Slavic Linguistic Atlas (OLA) and the Linguistic Atlas of Europe (ALE), and regional atlases. Drawing attention to similar maps in terms of semantics and/or issues discussed, and texts used in volume one of the SLA;*

2 *Map no. 1 demonstrates the range of use of lexemes denoting ‘father’s or mother’s sister’, or *teta* ‘aunt’ in standard Slovenian. The lexeme *teta* (dial. *tjeta*, *tjata*, *teata*, *tieta*, *tetà*, and *tata*) is also the most frequent in dialects. East of Maribor,*

the stressed version tetica is used, whereas in the area along the Croatian border between Ljutomer and Ormož the version tética (dial. téca) is used; in the northernmost Carinthian villages of the Jaun Valley (Sln. Podjuna) the word-formative variant tétika is used, and in the area along the Sotla River the variant tétka. The lexeme tétka is always used as a variant of the lexeme téta, and the latter of the lexeme tetica. In the Gail Valley (Sln. Ziljska dolina) and on the Banjšice Plateau, the lexeme strina is used in the meaning presented on the map; the same meaning of the lexeme is marked with the qualifier dial. 'dialect' in the Dictionary of Standard Slovenian (SSKJ). In western Slovenia, the lexeme njanja occurs twice (< Friul. agne 'aunt [generic]') and moma once (< Germ. Muhme 'aunt [generic]').

Map no. 2 shows 1) the areas (bounded by an isogloss) in which the lexeme ujna (dial. ujna, vujna, vojna, vejna, vøjna, vüna, vüuna, vüjna, and vina) is (still) used or known, and 2) additional meanings of the lexeme ujna (marked with symbols) where the transcribers recorded this meaning. The lexeme ujna has been preserved in peripheral regions, whereas in other regions the lexeme teta or (rarely) strina has become generally established. In dialects, the most frequent meaning of the lexeme ujna is 'uncle's wife, wife of mother's brother' and only in two attestations means 'mother's sister'. In standard Slovenian, the primary meaning of ujna is 'mother's sister, maternal aunt', marked with the qualifier star. 'archaic'.

Priloga:

Leksično-besedotvorni karti
Karta št. 1 – SLA V617 (teta)
Karta št. 2 – SLA V618 (ujna)

Vera Smole
Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani
Aškerčeva c. 2, 1000 Ljubljana
vera.smole@guest.arnes.si

Urška Petek
Ulica Dolenjskega odreda 50, 1295 Ivančna Gorica
Petek.Urska@gmail.com